

Pisma s planine
Sedmo pismo

J. J. Rousseau

Smatrat ćete da sam bio suviše opširan, gospodine; no to sam i morao biti jer se o temama koje sam obrađivao ne može raspravljati u epigramima. U ostalom, one me — manje nego što se to čini — udaljuju od one koja vas zanima. Govoreći o sebi mislio sam na vas; a vaše je pitanje tako tijesno povezano s mojim da rješenje jednoga znači u isti mah i rješenje drugoga; ostaje mi samo još da donesem zaključak¹. Gdje je god nevinost ugrožena, ništa ne može opstati bez opasnosti; gdje se zakoni nekažnjeno gaze, tu slobode više nema.

Ipak, na koji je način moguće odvojiti pojedinačni interes od općega, s time u vezi vaše su misli još nejasne; vi uporno želite da vam ih ja pomognem srediti. Pitate kakvo je sadašnje stanje u vašoj republici i što trebaju činiti njezini građani. Lakše je odgovoriti na prvo nego na drugo pitanje.

Sigurno vas manje zabrinjava prvo pitanje samo po sebi, a više proturječni odgovori što ih čujete oko vas. Ljudi veoma obdareni zdravim razumom kažu vam: »Mi smo najslobodniji od svih naroda«; a drugi, također veoma razboriti govore: »Mi živimo u najtežem ropstvu«. Koji su od njih u pravu? pitate me. I jedni i drugi, gospodine, ali s različitih stajališta: pomiruje ih veoma jednostavna razlika. Ništa nije slobodnije od vašeg zakonskog stanja; ništa nije ropskije od vašeg stvarnog stanja.

Svoju snagu vaši zakoni dobivaju samo od vas; vi priznajete tek one zakone koje sami donosite; vi plaćate jedino one namete koje sami određujete; vi sami birate glavare koji vama upravljaju; oni vam smiju suditi samo na temelju propisanih pravila. U Generalnom vijeću vi ste suvereni, neovisni o bilo kojoj ljudskoj moći; vi ratificirate ugovore, vi odlučujete o ratu i miru; i sami vaši magistrati obraćaju vam se kao *preuzvišenim, veoma časnim i suverenim gospodarima*. Eto, to je vaša sloboda: a evo u čemu je vaše ropstvo.

¹ Nakon što je u prvih šest pisama dao svoju osobnu obranu, u drugom dijelu knjige, koji počinje ovim sedmim pismom, Rousseau zastupa interese cjelokupnog ženevskog građanstva. U želji da prikaže

suvremeno pravno, političko i ekonomsko uređenje Ženeve, ali i njezinu povijest, Rousseau se oslanja na bogatu dokumentaciju sakupljenu u arhivima, od srednjeg vijeka do svojih dana.

Tijelo kojemu je zadatak da izvršava vaše zakone² istovremeno je i njihov tumač i vrhovni arbitar; ono im naređuje da govore onako kako se to njemu sviđa a može ih i potpuno ušutkati; može ih i prekršiti a da vi pri tome niste u mogućnosti zavesti bilo kakav red; to je tijelo iznad zakona.

Poglavari koje vi birate raspoložu, neovisno o vašem izboru, i drugim pravima za koja ih niste ovlastili a koja oni proširuju na štetu onih za koja ste ih ovlastili. Ograničeni da birate unutar malog broja ljudi koji svi slijede ista načela i povezani su zajedničkim interesom, vi se služite glomaznim aparatom da biste pristupili beznačajnom izboru. Važno bi u tom poslu bilo kad biste mogli odbaciti sve one koje ste prisiljeni birati. U samo prividno slobodnom izboru vi ste sa svih strana sputani tako da ne možete birati čak ni prvog sindika ni sindika Garde; zapravo vi ne birate ni glavara republike ni glavnog zapovjednika Garde.

Ako i ne postoji pravo da vam se udare novi nameti, nemate ni vi pravo da odbacite stare. Državne su financije tako ustrojene da i bez vašeg učešća mogu doći za sve. Nema, dakle, nikakve potrebe voditi računa o vama u tom pogledu, pa se i vaša prava svode na to da budu djelomično izuzeta a nikada posve neophodna.

Postupci kojih se treba držati kad se vama sudi jasno su propisani; ali kad Vijeće odluči da ih ne poštiva, nitko mu se ne može suprotstaviti niti ga prisiliti da ispravi nezakonitost koju je počinilo. O tome mogu pružiti osobno dovoljno dokaza; a znate da nisam jedini.

U Generalnom vijeću vaša je suverena vlast okovana lancima: vi možete djelovati samo kad je to po volji vaših magistrata, a govoriti smijete jedino kad vas oni upitaju. Ako samo i požele da uopće ne zazovu Generalno vijeće, vaša vlast, vaš opstanak onemogućeni su, a vi se tome možete suprotstaviti samo uzaludnim rogoborenjem koje oni mirno mogu prezreti.

I konačno, ako i jeste suvereni gospodari u Vijeću, izvan njega vi ste ništa. Četiri sata na godinu ovisni suvereni, ostali dio života vi ste podanici, potpuno prepušteni tuđoj samovolji.

Vama se, gospodo, dogodilo ono što se događa svim vladavinama sličnim vašoj. Ponajprije, zakonodavna i izvršna vlast koje su temelj suvereniteta nisu odvojene. Suvereni narod sam izražava svoju volju i sam čini ono što hoće. Neprilike izazvane sudjelovanjem sviđu u svemu vrlo brzo prisiljavaju suvereni narod da nekim svojim pripadnicima povjeri izvršenje vlastite volje. Pošto izvrše povjereni im zadatak, ti službenici polažu račun o onome što su obavili, a zatim se izjednačuju sa ostalim ljudima. Malo pomalo ti zadaci postaju sve učestaliji, a konačno i trajni. Posve neprimjetno oblikuje se tijelo koje stalno djeluje. Tijelo koje uvijek djeluje ne može polagati račun o svakom svom činu; ono polaže račun samo o najvažnijim činovima a uskoro prestaje polagati račun o bilo kojem. Što je aktivnija izvršna vlast to sve više slabi zakonodavna. Jučerašna volja počinje se smatrati i današnjom; a trebalo bi da jučeraš-

² Malo vijeće malo je 25 doživotno biranih članova.

nji čin i danas obvezuje na djelatnost. Konačno voljna se vlast potčinjava izvršnoj: ova malo pomalo svoju djelatnost čini sve neovisnijom i počinje provoditi svoju volju; umjesto da svoje djelovanje podvrgne voljnoj vlasti, ona joj se nameće. Tada u državi preostaje samo jedna djelatna vlast i to izvršna. Izvršna vlast znači, međutim, puku silu; a gdje vlada samo sila država se raspada. Eto, gospodine, kako na kraju propadaju sve demokratske države.

Prelistajte sve ljetopise vaše države, počevši od vremena kada su vaši sindici kao puki izvršioци bili birani od općinstva da ispune ovaj ili onaj zadatak i kada su, ponizno i klanjajući se, polagali o tome račun da bi se onda vratili u redove pojedinaca, pa sve do onih vremena kad su ti isti sindici, odrekavši se svojih glavarskih i sindičkih prava koja su im pripala po izboru, pretpostavili tim pravima samovoljnu vlast tijela³ čije članove ne bira općinstvo nego se protuzakonito nametnulo zajednici: razmotrite raspon koji dijeli ta dva vremenska odredišta; spoznat ćete na kojoj se točki nalazite i kojim ste etapama do nje stigli.

Prije dva stoljeća svaki bi političar bio kadar predvidjeti ono što vam se sada događa. On bi rekao: »Institucija koju ste izgradili korisna je za sadašnjost, rđava za budućnost: Dobra je da se uspostavi javna sloboda, rđava da tu slobodu očuva; tako će se ono što sad čini vašu sigurnost uskoro pretvoriti u vaše okove. Tri tijela⁴ koja tako zadiru jedno u drugo da djelatnost većeg ovisi o djelatnosti manjeg bit će u ravnovjesju dotle dok je djelatnost većeg neophodna i dok zakonodavstvo ne bude moglo bez zakonodavca. Ali kad je već ustanova oblikovana, a tijelo koje ju je oblikovalo ne raspolaže potrebnom moći da je održi, ona će se morati raspasti, a vaši će zakoni biti uzrokom vaše propasti. Upravo to se sada s vama događa. Ista stvar samo u obrnutom smislu i u drugim razmjerima bila je uzrok propasti poljske vlade. Zakonodavstvo Poljske republike dobro je samo za porčak u kome se više ništa ne može mijenjati; vaše je, naprotiv, dobro samo dotle dok zakonodavno tijelo neprestano djeluje.

Vaši su magistrati neprestano i bez predaha radili kako bi vrhovnu vlast Generalnog vijeća prenijeli na Malo vijeće posredstvom Vijeća dvije stotine; ali njihovi su naporu urodili različitim plodovima, ovisno o načinu na koji su djelovali. Gotovo svi njihovi blistavi pothvati propali su jer su nailazili na protivljenje i jer je u državi poput vaše javno protivljenje uvijek osigurano ukoliko se oslanja na zakon.

Razlog je tome očit. U svakoj državi govori zakon kad govori suveren. U demokraciji pak, gdje je narod suveren, kad unutrašnje podjele naruše sve oblike javnog života i ušutkaju svaku vlast, tada ostaje samo vlast naroda; i na koju se stranu opredijeli većina, na toj se strani zakon i vlast.

3

Riječ je o Malom vijeću.

4

Ta tijela bila su: Generalno vijeće (le Conseil Général), Vijeće dvije stotine (le Conseil de Deux Cents) i Malo vijeće (le Petit Conseil).

Ako svi građani (*citoyens* i *bourgeois*)⁵ nisu suvereni, Vijeća bez građana još su to manje jer ona čine njegov najmanji dio. Čim je u pitanju vrhovna vlast u Ženevi svi postaju jednaki prema odredbama Edikta: »Neka svi budu zadovoljni svojim položajem građana (*citoyens* i *bourgeois*) ne tražeći za sebe nikakve prednosti pred drugima i ne prisvajajući sebi vlast i gospodstvo nad drugima.« Izvan Generalnog vijeća nema drugog suverena osim zakona; ali kad zakon ugrožavaju njegovi službenici dužnost je zakonodavca da ga štiti. Stoga, tamo gdje vlada istinska sloboda narod uvijek ima prednost u važnim pothvatima.

No vaši magistrati nisu nikakvim važnim pothvatima doveli stvari do stanja u kojem se sad nalaze; oni su to postigli odmjeranim i nepredvidnim djelovanjem unoseći gotovo nezamjetljive promjene čije vi posljedice niste bili kadri previdjeti. Nemoguće je da narod s postojanom budnošću prati sve što se zbiva; čak kad bi to i mogao, doživio bi na račun te budnosti samo prigovore. Optužili bi ga da je zabrinut, razdražljiv, da se uznemiruje zbog sitnica. Ali upravo te sitnice koje se prešućuju Vijeće s vremenom zna dobro iskoristiti; ono što se sad pred vašim očima odigrava upravo to dokazuje.

Sva je vlast republike u rukama sindika koji su izabrani u Generalno vijeće. Oni pred tim Vijećem polažu zakletvu jer je samo ono iznad njih; se jedino Vijeću zaklinju, jer su samo njemu dužni polagati račun o vlastitom ponašanju, o vjernosti zakletvi koju su pred njim položili. Oni se zaklinju da će suditi časno i nepristrano, oni su jedini magistrati koji takvu zakletvu polažu pred Vijećem jer su jedini na koje je to pravo prenio suveren⁶ i koji ga ostvaruju priznavajući jedino vlast suverena. Prigo-

5

U našoj su se stručnoj literaturi o Rousseau terminima »citoyen« i »bourgeois« prevodili kao dva različita pojma i na različite načine. U užem kontekstu VII pisma, u kojem Rousseau pretežno prikazuje konkretnu ženevsku situaciju svoga vremena, ali i povijest ženevskog zakonodavstva i institucija, ta se dva termina dosljedno pojavljuju zajedno, ne samo u Rousseauovu tekstu nego i u povijesnim dokumentima na koje se on poziva, kao i u raznim proglasima, odredbama, zapisnicima itd. I »Citoyen« i »Bourgeois«, navedeni zajedno, označavaju građanski sloj Ženevljana koji uživa politička i ekonomska prava, za razliku od ostalog stanovništva (*habitants*, *natifs*, *étrangers*) koje je tih prava lišeno. Osim toga, kao članovi Generalnog vijeća, »Citoyens et Bourgeois« suprotstavljeni su patricijatu zastupljenom u Malom vijeću koje je bilo ne samo ekonomski nadmoćno građanstvu, nego je nastojalo uzurpirati suverenu vlast Generalnog vijeća. Tako su »Citoyens et Bourgeois« suprotstavljeni s jedne strane pretežnoj većini pučanstva lišenoj političkih i ekonomskih prava, s druge strane patricijatu kao manjini koja teži sve većoj moći.

U nedostatku odgovarajućih izraza za oba termina u hrvatskom književnom jeziku odlučili smo ih u prijevodu obuhvatiti zajedničkim imenom **građani**. Ako na primjer »citoyen« prevedemo kao »državljanin«, kao što se to u nas i u ovom kontekstu **uobičajilo**, nužno impliciramo da »bourgeois« to jest građanin nije državljanin i da prema tome nema ista politička prava kao »citoyen«, što je posve pogrešno.

a

To pravo pripada njihovu zamjeniku tek posredno, po njima, pa on stoga i ne polaže zakletvu pred Generalnim vijećem. »Ali, kaže autor **pisama** (J. R. Tronchin, **Pisma iz doline**, op. prev.) — je li zakletva što ju polažu članovi Vijeća manje obvezatna i ovisi li izvršenje obveza datih samom božanstvu o mjestu gdje su one izrečene?« Jamačno ne: no, proizlazi li iz toga da je sasvim svejedno gdje i kome se zakletva polaže i zar taj izbor mjesta ne pokazuje tko podjeljuje vlast i kome se mora polagati račun o upotrebi te vlasti? Kojim državicima da se obratimo da im to saopćimo? Pa zar oni to ne znaju ili se pretvaraju da ne znaju?

dom javnih suđenja zločincima, jedino oni ustajući^b sa svojih mjesta i podižući žezla a zakletvu pred narodom »da su pravedno sudili, bez mržnje i pristranosti, moleći Boga da ih kazni ako su postupili protivno«. I ranije su se krivične presude izricale samo u njihovo ime, ne spominjući druga Vijeća osim Vijeća građana, što se može vidjeti u već spomenutoj presudi Morelliju, kao i u presudi Valentinu Gentileu koja se može pročitati u Calvinovim djelima.

Vama je, dakle, sasvim jasno da takva isključiva vlast, primljena izravno od naroda, ozbiljno ugrožava težnje Vijeća. Prirodno je prema tome da ono — hoteci se osloboditi ovisnosti — nastoji postepeno oslabiti vlast sindika i prebaciti sudsku vlast kojom ovi raspolažu na Vijeće, te tako neprijetno prenijeti na to stalno tijelo, čije članove narod ne bira, veliku ali privremenu moć magistrata koje Vijeće bira. Sindici ne samo što ne pomišljaju da se suprotstave toj promjeni nego su je čak prisiljeni i podržati budući da su oni samo svake četvrte godine sindici, a mogu to i ne biti jer se *grabeau*^c pretvorio u puki ceremonijal^c.

Kad se to ostvari i izbor sindika postat će puki ceremonijal kao što su to već sada zasjedanja Generalnih vijeća; a Malo vijeće posve će mirno promatrati isključenja ili prihvaćanja koje će narod iskazivati prema članovima-sindicima budući da to i onako neće imati više nikakova značenja.

Da bi se dostigao taj cilj, postoji ponajprije jedno sredstvo za koje narod ne može znati: to je samo ustrojstvo Vijeća čiji unutrašnji oblik, unatoč tome što je reguliran ediktima, Vijeće može mijenjati prema vlastitoj volji^d jer ne postoji tijelo koje bi ga nadziralo ili moglo u tome spriječiti;

b
Vijeće je također nazočno, ali njegovi članovi ne polažu zakletvu i ne ustaju sa svojih mjesta.

6
Le Grabeau drevna ženevska institucija po kojoj su vijećnici morali svake godine podvrgavati javnoj kritici vlastiti rad i ponašanje, inače nisu mogli biti ponovno izabrani.

7
Generalni prokurator obavljao je vrlo različite službe u ženevskoj republici. Bio je javni tužitelj u krivičnim i građanskim sporovima, nadzirao je javnu izgradnju. S vremenom su se generalni prokurator i pretvorili u moćno oružje u rukama Malog vijeća. I Jean Robert Tronchin, s kojim Rousseau polemizira, bio je generalni prokurator u razdoblju 1762—1768.

c
U početku djelovanja institucija četiri novoizabrana i četiri bivša sindika svake bi godine isključili osam od preostalih šesnaest članova Malog vijeća i predlagali osam novih o kojima je onda glasalo Vijeće dvije stotine, prihvaćalo ih ili odbijalo. Ali neprijetno se počelo isklju-

čivati iz Vijeća samo one stare vijećnike čije ponašanje nije bilo besprijekorno; a kad bi počinili teži prijestup, nije se čekalo izbore da bi ih se kaznilo; naprotiv prvo su bili bačeni u zatvor i izvedeni pred sud kao obični pojedinci. Zahvaljujući tom pravilu da se kazna ne odgađa i da bude stroga, preostali su vijećnici bili svi besprijekorni i nisu davali povoda da ih se isključi: taj se običaj danas pretvorio u puku ceremonijalnu i beskorisnu formalnost koja se zove **grabeau**. Zaista divljenja vrijedan plod slobodnih uprava gdje se čak i zloupotrebe vrše uz pomoć vrline!

Uostalom, recipročno pravo dvaju Vijeća samo bi po sebi onemogućilo svakome od njih da ga upotrijebi protiv drugoga jer bi na taj način i samo moglo biti izvrгнуto istom postupku. **Grabeau** zapravo samo služi tome da ih čvrsto sjedini protiv građana i omogućuje da članove koji ne usvajaju duh tog tijela zamijene drugim.

d
Zbog toga su od 1655. Malo vijeće i Vijeće dvije stotine uveli unutar svojih tijela glasanje kuglicama i listićima što nije u skladu s Ediktom.

što se tiče glavnog prokuratora, on u tom pogledu ne znači ništa⁶. Ali ni to još nije sve: valja i sam narod priviknuti na prenošenje sudske vlasti. Stoga se u početku kad su u pitanju važniji procesi sudovi ne oblikuju od samih vijećnika nego se takvi sudovi oblikuju postepeno prilikom nevažnih i manje zanimljivih procesa. Obično se nastoji da tim sudovima predsjedja jedan sindik umjesto kojega se ponekad ubacuje bivši sindik, zatim vijećnik tako da to nikom posebno ne udari u oči; taj se manevar šutke ponavlja sve dok ne postane običaj; a nakon toga se počinje primjenjivati i na krivične postupke. U kakvoj značajnijoj prilici uspostavlja se sud koji će suditi građanima. U skladu sa zakonom o izuzeću sudaca predsjedništvo suda povjerava se jednom od vijećnika. Narod koji tek u tom trenutku progleda, počinje se buniti. Na to mu se odgovara: »Zbog čega se bunite? Pogledajte na dosadašnje primjere; mi nismo ništa novo uveli.«

To je, gospodine, politika vaših magistrata. Oni polagano i postepeno uvode novine a da nitko nije svjestan posljedica; a kad ljudi konačno to primijete i žele se tomu suprotstaviti tada magistrati podižu galamu protiv uvođenja novih mjera.

I konačno, da ostanemo kod istog primjera, poslušajte što su oni tom prilikom rekli. Oslanjali su se na zakon o izuzeću⁷, a njima se odgovaralo: »Temeljni zakon države nalaže da građanima mogu suditi jedino njihovi sindici. Kad ta dva zakona dođu u sukob, ovaj posljednji mora pretegnuti nad prvim; u tom slučaju, da bi se mogla poštivati oba zakona, bilo bi najbolje izabrati jednog sindika *ad actum*.⁸ Ta riječ kao da je značila propast svijeta. Sindika *ad actum*! Novost! Što se mene tiče, ja u tome ne vidim novosti koju oni spominju: ako je u pitanju riječ, pa ona se upotrebljava svake godine prilikom izbora; ako je u pitanju stvar, ona je još manje nova jer su prvi sindici grada bili isključivo sindici *ad actum*. Kako je glavni prokurator podložan izuzeću, zar nije potrebno da postoji i drugi *ad actum*, koji bi vršio njegovu funkciju? A što su drugo pomoćnici koji se uzimaju iz Vijeća dvije stotine da popune sudove nego vijećnici *ad actum*? Kad se pojavi nova zloupotreba, nije novost novo sredstvo kojim se ta zloupotreba suzbija; naprotiv, to je samo nastojanje da se stvari vrate u stari odnos. Ali ta gospoda ne vole da se kopa po drevnoj povijesti nji-

⁶ Generalni prokurator⁷ koji bi po dužnosti morao biti čovjek zakona zapravo je čovjek Vijeća. Dva su razloga zbog kojih se ta funkcija vrši uvijek suprotno prvobitnoj zamisli: jedan je mana same institucije jer je ta magistratura zapravo samo stepenica za izbor u Vijeće; a trebalo bi obrnuto, da generalni prokurator cijeni svoje mjesto i da mu zakonom bude zabranjeno da aspirira na bilo koji drugi položaj. Drugi je razlog nesmotrenost naroda koji tu dužnost povjerava ljudima koji imaju rodbinskih veza u Vijeću ili potječu iz obitelji kojima je omogućen izbor u Vijeće, ne shvaćajući pri tome da će oni oružje koje im je narod dao da ga brane sigurno upotrijebiti protiv njega. Čuo sam često Ženevljane kako prave razliku

između čovjeka iz naroda i čovjeka od zakona kao da to nije ista stvar. Generalni prokurator bi, u tih šest godina biti glavari građana, a nakon toga postati njihovi savjetnici: no jesu li građani dobro zaštićeni, dobivaju li dobre savjete i imaju li razloga da budu zadovoljni vlastitim izborom?

⁸ Zakonske odredbe o izuzeću sudaca bile su veoma važne za tako malu republiku u kojoj su mnogi građani bili u rodbinskim odnosima.

⁹ Ako su sindici zbog bilo kojeg razloga bili izuzeti kao predsjedatelji u krivičnim sporovima, sazivalo se Generalno vijeće koje je za tu priliku (*ad actum*) biralo tako zvane Sindike *ad actum*.

hova grada: oni dopuštaju¹⁰ samo da se u drevnoj povijesti Kartage i Rima traže objašnjenja vaših zakona.

Uopće ne kanim uspoređivati njihove propale pothvate s onima koji su uspjeli: ako među njima i postoji kompenzacija što se tiče broja, sigurno je uopće nema u sveukupnom učinku. Pri svakom uspješnom pothvatu oni dobivaju na snazi; a pri neuspjelom gube samo na vremenu. Vi, naprotiv, jer samo nastojite, a jedino to i možete, da održite vaše uređenje, kad gubite, vaši su gubici stvarni; a kad dobijate ne dobijate ništa. Kako je moguće, s obzirom na takav razvoj događaja, očekivati da ćete ostati na istoj točki?

Od svih razdoblja što nam ih poučna povijest vaše vladavine pruža najistaknutije po svome uzroku i najznačajnije po svome učinku jest razdoblje koje je donijelo zakon o Posredovanju.¹¹ Početak tog slavnog razdoblja označila je jedna nesmotrena mjera što su je vaši magistrati poduzeli u ne vrijeme. Oni su šutke sebi prisvojili pravo propisivanja poreza. Prije nego što su dovoljno učvrstili svoju vlast oni su to pravo zloupotrijebili. Umjesto da taj udar ostave kao posljednji oni su ga, zbog svoje pohlepe zadali prije drugih i to točnije poslije jedne pobune koja se u to vrijeme još nije bila potpuno stišala. Ta je pogreška povukla za sobom i druge još teže koje nije bilo lako ispraviti. Kako je moguće da tako profinjeni političari nisu znali za to jednostavno načelo koje su upravo kršili? U svakoj zemlji narod primjećuje da mu je ugrožena sloboda tek onda kad osjeti da mu je ugrožen džep. Stoga se lukavi uzurpatori dobro čuvaju te mjere prije nego što sve ostalo obave. Vaši su magistrati narušili taj redosljed i zbog toga se uvalili u neprilike.^f Njihov je potez godine 1734. izazvao nemire koji su kao posljedicu imali strašnu zavjeru.

Ta je druga pogreška bila još gora od prve, Sve prednosti koje im je vrijeme pružalo proigrali su svojim nepromišljenim pothvatima i doveli stroj na rub stanja da se sam iznenada pokrene: to se umalo nije dogodilo i u toj prilici. Radi zbivanja koja su prethodila Posredovanju izgubili su jedno stoljeće i izazvali još jedan učinak na vlastitu štetu; to jest, Evropa je zahvaljujući njima saznala da su ti građani koje su oni nastojali uništiti i prikazati kao razularenu svjetinu znali u dobru sačuvati umjerenost, što magistrati nisu uspjeli u sličnoj prilici.

Ne želim reći da je pribjegavanje Posredovanju (Médiation) bila treća pogreška. To je Posredovanje bilo ili se bar činilo ponuđeno: je li ta ponuda bila stvarna ili iznuđena, ne bih mogao a ni htio u to zalaziti; samo znam, dok je vama prijela najveća opasnost, svi su šutjeli; šutnja je

10

Aluzija na **Pisma iz doline** u kojima Tronchin naširoko opisuje ta dva primjera.

11

Od 1734. do 1737. Ženevom su potresali ozbiljni nemiri koji su se stižali tek nakon intervencije Berna i Züricha s jedne, a Francuske s druge strane. Sporazum što su ga te posredničke zemlje ratificirale u Generalnom vijeću 1738. odmah je i objavljen pod naslovom **Réglement de l'illustre Médiation pour la pacification des troubles de la République de Genève**. Pojedini članovi tog sporazuma zajedno s

političkim i građanskim ediktima sačinjavali su temelj ženevskog zakonodavstva.

f

Razlog poreza koji je uveden 1716. bila je izgradnja novih utvrđenja. Plan tih novih utvrđenja bio je ogroman ali je samo djelomično ostvaren. Tako prostrana utvrđenja zahtijevala su velik garnizon, a svrha mu je bila da drži u jarmu građane. I tako su zapravo od novca što su ih građani dali iskovani lanci za njihovo podjarmljivanje. Plan je bio dobro zamišljen, ali se ostvarivao u obrnutom smjeru, te stoga nije mogao ni uspjeti.

prekinuta tek kad je opasnost zaprijetila drugoj strani. Uostalom, ne bih želio optužiti vaše magistratke da su oni izmolili Posredovanje, tim prije što oni svaki razgovor o tome smatraju najvećim zločinom.

Žaleći se što je nezakonito, nepravedno i sramotno bačen u zatvor jedan se građanin raspitivao što da učini kako bi se mogao pozvati na Garanciju. Magistrat kojemu se obratio imao je hrabrosti odgovoriti mu da bi već zbog same žalbe zaslužio smrtnu kaznu. Prema tome, taj bi zločin prema suverenu bio isti, a možda i veći od strane Vijeća nego od strane običnog pojedinca; a ja ne vidim kako se može smatrati da je dostojan smrti čovjek koji je uložio utok ako je ta utok zakonit na temelju garancije koju mu daje prvi.

Uostalom ja i ne mislim razglabati o pitanju koje je osjetljivo raspravljati i teško riješiti. Jednostavno kanim, na pitanju koje nas zaokuplja, istražiti položaj vaše vlade koji je određen zakonom što su ga donijeli Opućenici ali su ga vaši magistrati obezvrijedili novim mjerama. Da bih stigao do cilja, morat ću ići veoma dugim zaobilaznim putem, ali budite ljubazni i slijedite me, pa ćemo uspjeti.

Ja uopće nemam hrabrosti da kritiziram *Réglement*; posve obratno, divim se njegovoj mudrosti i poštujem njegovu nepristranost. Vidim u njima najčasnije nakane i najrazboritije odluke. Kad se zna koliko je toga bilo protiv vas u tom kritičnom času, koliko ste predrasuda morali pobijediti, koliko utjecaja nadvladati, koliko zabluda pobiti; kad se samo sjetimo koliko su vaši protivnici bili uvjereni da će vas uništiti tuđim rukama ne mogu a da ne odam priznanje revnosti, postojanosti i nadarenosti vaših branitelja, pravednosti posredničkih snaga, čestitosti Opućenika koji su kraju priveli ovo djelo miroljubivosti.

Što god mi o njemu rekli, Edikt o Posredovanju bio je spas Republike; bude li se poštivao on će značiti njezino očuvanje. Ako to djelo i nije savršeno samo po sebi ono je to u relativnom smislu, u odnosu na vrijeme, na mjesto, na okolnosti; ono je najbolje do čega ste mogli doći. Za vas ono mora biti nepovredivo već iz razboritosti sve da to i nije po nuždi stvari; vi iz njega ne biste smjeli ukloniti ni jedan jedini redak, sve i kad biste bili vlasni uništiti ga. Dapače, razlog koji ga čini nužnim, čini ga nužnim u cjelini. Kako svi njegovi usklađeni članovi tvore ravnovjesje, samo jedan izmijenjeni član uništio bi ga. Što je taj *Réglement* korisniji, to bi osakaćen bio štetniji. Ništa ne bi bilo opasnije nego uzeti napose više članova i izdvojiti ih iz korpusa kojemu oni daju čvrstinu. Bolje bi bilo zgradu savrniti sa zemljom nego je potkopati. Izvadite samo jedan kamen iz svoda i ruševine će vas zatrpati.

Najlakše je to ustanoviti ako se razmotre članovi *Réglementa* na koje se Vijeće oslanja i one koje želi zanemariti. Sjetite se, gospodine, u kome sam duhu započeo svoje istraživanje. Daleko od toga da vam savjetujem izmjenu Edikta o Posredovanju, ja vas želim upozoriti koliko je za vas važno da ne dopustite ni najmanju njegovu izmjenu. Ako se i moglo činiti da podvrgavam kritici neke njegove članove, bilo je to samo da pokažem do kakvih bi posljedica dovelo kad bi se uklonili oni članovi koji prvima daju pravo značenje. Ako se i moglo činiti da predlažem neprimjerena sredstva, bilo je to samo zato da pokažem zlonamjernost onih koji nalaze nepremostive teškoće tamo gdje ih je najlakše ukloniti. Nakon tog objašnjenja bez ustru-

čavanja prelazim na srž pitanja duboko uvjeren da se obraćam čovjeku koji je odviše čestit a da bi mi mogao pripisati nakañu protivnu mojoj.

Da se obraćam strancima, dobro znam da bih morao u želji da me shvate početi prikazom vašeg uređenja; ali to se objašnjenje u dovoljnoj mjeri već nalazi opisano u članku *Zeneva* što ga je napisao g. d'Alembert; a podrobniji prikaz bar vama, koji poznajete vaše političke zakone bolje od mene, ili ste imali prilike da iz bližeg pratite igru oko njih bio bi suvišan. Ograničit ću se samo na to da ukratko navedem one članove *Réglementa* koji se tiču sadašnjeg problema i koji mogu najviše doprinijeti njegovu uspješnom rješavanju.

Već iz prvog člana vidim da se vaša vlada sastoji od pet uzajamno podređenih ali istovremeno neovisnih tijela;¹² to znači da ona nužno moraju postojati ali ni jedno od njih ne može posizati za pravima i atributima drugoga; među tih pet tijela vidim da je uključeno i Generalno vijeće. Na temelju toga zaključujem da se u svakom od njih nalazi sadržan poseban dio vlasti; ali u njihovu ustrojstvu ne vidim vlast koja ih je zasnovala, koja ih povezuje i o kojoj oni svi ovise; ja ne vidim suverena. U svakoj političkoj državi mora postojati vrhovna vlast, središte kojemu sve teži, načelo od kojega sve potiče, suveren koji sve može.

Zamislite gospodine da vam netko, obavještavajući vas o uređenju Engleske, kaže: »Vlada Velike Britanije sastoji se od četiri Reda od kojih nijedan ne može poseći za pravima i atributima drugoga; ti su Redovi: kralj, gornji dom, donji dom i parlament.« Vi biste bez sumnje odmah primijetili: »Varate se: postoje samo tri Reda. Parlament koji ih budući da u njemu zasijeda kralj, obuhvaća sve te i ne može biti četvrti Red: on je sve; on je jedina i vrhovna vlast kojoj svi ostali Redovi duguju svoj opstanak i od koje dobivaju svoja prava. Kao zakonodavna vlast parlament može čak mijenjati i temeljni zakon na osnovu kojega postoje svi njegovi Redovi: on to može i što više on to i čini.«

To je objašnjenje ispravno, a jasno je kako se ono primjenjuje u stvarnosti: ipak još uvijek postoji razlika po kojoj je engleski parlament suveren samo na temelju zakona i samo posredstvom atribucije i predstavnštva; dok ženevsko Generalno vijeće nitko ne uspostavlja niti predstavlja, ono je samo po sebi zakon i to temeljni koji udahnuje život i snagu svima ostalima i koji ne poznaje drugih zakona osim vlastitih. Generalno vijeće nije tijelo u državi, ono je država.

Član 2. kaže da sindici mogu biti uključeni samo u Vijeće dvadeset petorice. Dakle sindici su magistrati s jednogodišnjim mandatom koje narod bira i imenuje da budu ne samo njegovi suci nego po potrebi i njegovi zaštitnici protiv stalnih članova koje on ne bira.¹³

12

Tih pet tijela bilo je: četiri Sindika; Vijeće dvadesetpetorice; Vijeće šezdesetorice; Vijeće Dvije stotine; Generalno vijeće.

g

Povjeravajući nominaciju članova Malog vijeća Vijeću dvije stotine nije bilo teško to učiniti u skladu s temeljnim zakonom. Bilo je dovoljno dodati da je potrebno da svaki član Vijeća prethodno bude auditor.¹³ Na taj bi način bila postignuta bolja

hijerarhičnost funkcija, a sva bi tri Vijeća sudjelovala u izboru onoga koji je pokretač svega; to je bilo ne samo važno nego i neophodno da se odrazi jedinstvo uređenja. Ženevljani bi mogli i ne shvatiti prednost ove klauzule s obzirom na današnje biranje auditora koje je potpuno beznačajno; ali na taj bi se izbor sasvim drugim očima gledalo da je on bio jedini put za ulazak u Vijeće.

Posljedice ove restrikcije ovise o razlici koja postoji između vlasti koju uživaju članovi Vijeća i one koju imaju sindici; jer, ako razlika nije jako velika i ako sindik cijeni svoju jednogodišnju sindičku vlast više od stalne vlasti koju ima kao vijećnik ovaj će mu izbor biti gotovo ravnodušan; on će se slabo truditi da bude izabran i ništa neće učiniti da svoj izbor opravda. Kada svi članovi Vijeća budu imali ista uvjerenja i držali se istih pravila, narod, s obzirom na zajedničko ponašanje svijetu, ne mogući nikoga isključiti niti birati do li sindike koji su već savjetnici, ne samo da neće svojim izborom dobiti zaštitnike protiv presizanja Vijeća, nego će time i sam dati Vijeću nove snage za gaženje slobode.

Iako je taj izbor bio uobičajen od samog osnutka institucije, dok je bio slobodan nije imao takve posljedice. Kad je narod neposredno ili posredno preko svojih sindika imenovao vijećnike, bilo mu je svejedno pa čak i probitačno, da kao sindike imenuje vijećnike koje je i sam ranije već izabrao;^h tada je bilo mudro odlučiti se za glavare koji su već imali iskustva u poslovima: ali danas bi trebalo pobijediti drugo važnije stajalište budući da isti običaji imaju različite posljedice zbog promjene običaja koji su s njima povezani i da u takvom slučaju odricanje od novine znači zapravo novinu.

Član 3 *Réglementa* najvažniji je. On raspravlja o zakonski sazvanom Generalnom vijeću: on o njemu raspravlja da bi utvrdio prava i atribucije koje mu pripadaju i da bi mu vratio sva ona prava što su mu ih niža Vijeća protuzakonito oduzela. Ta su prava nedvojbeno u cjelini velika i lijepa; ali ona su ponajprije specificirana a time i ograničena; ono što je ustanovljeno isključuje ono što nije ustanovljeno; čak i riječ *ograničena* navedena je u tom članu^h. Međutim, bit se suverene vlasti sastoji u tome da ona ne može biti ograničena: ona ili može sve ili nije ništa. Budući da suverena vlast sadržava u najvećoj mjeri sve aktivne vlasti države i da država postoji samo po njoj, ona u državi ne može priznavati drugih prava osim svojih i onih koje ona podjeljuje. Inače posjednici tih prava ne bi bili dio političkog tijela; oni bi mu bili strani zbog toga što ta prava ne bi bila sadržana u njemu; pravna bi osoba zbog nedostatka vlastitog jedinstva iščezla.

To je ograničenje pozitivno kad su u pitanju porezi. I samo suvereno Vijeće nema pravo ukidati poreze propisane prije 1714. U tom smislu ono je podvrgnuto višoj vlasti. Koja je to vlast?

Zakonodavna se vlast sastoji od dviju nerazdvojivih stvari: propisivanja zakona i njihova održavanje; to znači da zakonodavna vlast ima nadzor

^h Malo vijeće u svojim počecima sastojalo se od nekoliko uglednih i razboritih ljudi što su ih između naroda birali sindici kao svoje pomoćnike. Svaki je sindik birao četvoricu ili petoricu, a njihove bi funkcije prestajale s njegovom; ponekad su ih čak mijenjali i za vrijeme svoje službe. **Henri** zvan **Spanjolac** bio je prvi doživotni vijećnik što ga je 1487. izabralo Generalno vijeće. Za to mjesto nije čak bilo nužno da kandidat bude građanin. Zakon je donesen tek u vezi s nekim Michelom Guillet de Thonomom koga je izabralo Malo vijeće da bi ga isključilo zbog njegovih ultramontanskih intriga koje je donio iz Ri-

ma gdje je odrastao. Gradski magistrati koji su u to vrijeme bili pravi Ženevljani i oci naroda zazirali su od takvih spleta.

¹³

Auditore je biralo Generalno vijeće, a vršili su funkcije koje bismo danas nazvali istražno-sudskim.

¹⁴

Član 3. Edikta o posredovanju počinje: »Prava i atribucije Generalnog vijeća zakonski sazvanog ostat će nepromijenjena i ograničena slijedećim članovima (...)« Slijedi nabranje tih prava: zakonodavno, izborno, konfederativno, pravo rata i mira, novih poreza, fortifikacija.

nad izvršnom. Nema države na svijetu u kojoj suveren ne bi imao taj nadzor. Kad tako između dviju vlasti ne bi postojala nikakva povezanost odnosno podređenost, izvršna bi vlast bila potpuno neovisna o zakonodavnoj, zakon bi bio puka riječ lišena ikakvog značenja. Generalno vijeće raspolažalo je oduvijek tim pravom da štiti vlastito djelo i oduvijek se tim pravom služilo: ipak o tome se u ovom članu nigdje ne govori; a da se to ne spominje u nekom drugom članu¹⁵ već i sama činjenica da se o tome šuti bila bi dovoljna da obori vašu državu. To je veoma značajna točka na koju ću se kasnije vratiti.

Ako su vaša prava s jedne strane ograničena tim članom, ona su s druge strane proširena paragrafima 3 i 4; no je li to dovoljna naknada? Prema načelima ustanovljenim u *Društvenom ugovoru*¹⁶ vidi se da unatoč općem mnijenju, savezi između država, objave rata i mirovni ugovori nisu akti suverena nego vlade a to je mnijenje u skladu s običajima naroda koji su najbolje upoznali istinska načela političkog prava. Provođenje vlasti u vanjskim poslovima ne priliči narodu; njemu su nedostupna velika državna načela; on se mora u tom području oslanjati na svoje glavare koji su u tom smislu uvijek bolje obaviješteni od njega i koji nemaju nikakva interesa da sklapaju ugovore nepovoljne po domovinu. U prirodi je stvari da narod glavarima prepusti vanjski sjaj, a on da se bavi konkretnim stvarima. Za svakog je građanina najbitnije da se unutar države poštuju zakoni, vlasništvo dobara i sigurnost pojedinaca. Dokle god je to troje u redu, pustite Vijeća da vode vanjske poslove; ne prijetite vam otuda opasnosti kojih se trebate najviše bojati. Prava pojedinaca moraju biti u temelju prava naroda; čim su ugroženi pojedinci odmah je i cijeli narod u opasnosti da bude obespravljen. Mogao bih navesti kao primjer mudrost Rimljana koji su Senatu ostavljali veliku vlast u vanjskim poslovima, ali su ga prisiljavali da u samom Gradu poštuje i posljednjeg građanina. Nemojmo međutim tako daleko tražiti uzore. Građani Neuchâtela mnogo se mudrije vladaju pod svojim Gospodarima nego vi pod vašim Magistratima¹. Oni ne sklapaju mir niti objavljuju rat, ne ratificiraju nikakve ugovore, nego u miru uživaju u svojim slobodama. Kako zakon nije uopće pretpostavio da bi u tako malom Gradu neki od njegovih malobrojnih i časnih građana mogli postati zločincima, nitko unutar njegovih zidina ne zahtijeva, pa čak i ne poznaje odvratno pravo da se nekoga zatvara bez pravnih formalnosti. Vi ste se međutim uvijek dali zavesti prividom, a zanemarivali ste bit. Previše ste se bavili Generalnim vijećem, a premalo njegovim članovima: valjalo je manje misliti na vlast, a više na slobodu. Nego, vratimo se Generalnim vijećima.

Osim ograničenja sadržanih u članu 3, članovi 5 i 6 sadrže i neka druga još čudnija; suvereno tijelo koje se ne može samo ni konstituirati ni pokrenuti bilo kakvu akciju i koje je u svojim djelatnostima i predmetima

15

To je prva aluzija na pravo predstavke.

16

L. II, ch. IV: »Općenita volja... upravo po tome što je općenita, ne odnosi se ni na pojedinog čovjeka, ni na pojedini događaj. Kad je na primjer narod Atene imenovao ili svrgavao svoje vođe (...) on nije

više djelovao kao suveren, nego kao sudac. To će se možda kositi s uobičajenim načinom mišljenja...».

1
Govorim to ostavljajući po strani zloupotrebe koje nikako ne odobravam.

kojima se bavi krajnje potčinjeno subaltnim sudovima. Budući da ti sudovi posve sigurno neće potvrđivati odluke koje su na njihovu štetu, ako interes države dođe u sukob s njihovim, ovaj će uvijek imati prednost jer je zakonodavac u mogućnosti da sazna samo ono što su ti sudovi odobrili.

Nastojeći da se sve podvrgne pravilu ruši se temeljno pravilo, to jest pravda i javno dobro. Kad će konačno ljudi shvatiti da nema pogibelnijeg nereda od samovoljne vlasti kojom oni misle suzbiti nered? Takva je vlast gora od svih nereda; poslužiti se takvim sredstvom da bi se nered spriječio, isto je što i ubiti ljude da ne bi dobili groznicu.

Na brzu ruku sastavljen skup ljudi može učiniti mnogo zla. U brojnoj skupštini, čak i kad je po zakonu sazvana, a svatko može reći i predložiti ono što hoće, gubi se mnogo vremena u slušanju gluposti, a lako se upada u opasnost da se te gluposti čine. To su sve neprijeporne istine; ali hoćemo li spriječiti zloupotrebu na razuman način ako skupštinu učinimo ovisnom jedino o onima koji bi je htjeli uništiti ili ako u njoj imaju pravo predlaganja samo oni kojima je jedini interes da joj naškode? Jer, gospodine, nije li stanje stvari upravo takvo i ima li i jedan jedini Ženevljanin koji bi posumnjao da Generalno vijeće ne bi bilo zauvijek ukinuto kad bi njegov opstanak ovisio jedino o Malom vijeću?

Ipak postoji tijelo koje isključivo saziva svoje skupštine i koje na njima predlaže samo ono što mu se sviđa: jer, Vijeće dvije stotine samo ponavlja naredbe Maloga vijeća, kojemu, kada se jedanput oslobodi Generalnog vijeća, neće Vijeće dvije stotine uopće smetati; Malo vijeće će zajedno s tim Vijećem samo nastaviti putom koji je zajedno s vama prokrcilo.

Prema tome, čemu da strahujem od neugodnog glavara koji mi nikada ne treba, koji se može pojaviti samo onda kada mu to ja dozvolim i govoriti samo kada ga ja upitam? Kad ga dovedem u takav položaj, zar ne mogu smatrati da sam ga se i oslobodio?

Kada mi kažu da je državni zakon spriječio ukidanje Generalnih vijeća time što ih je učinio neophodnim pri izboru magistrata i potvrđivanju novih zakona, odgovaram u vezi s prvom točkom da budući da je sva moć vlade prešla iz ruku Magistrata izabranih od naroda u ruke Malog vijeća koji narod uopće ne bira i iz čijeg se sastava biraju glavni magistrati, izbori i skupštine u okviru kojih se ti izbori vrše samo su još puka formalnost bez sadržaja, a Vijeća koja samo u tu svrhu zasijedaju mogu se smatrati potpuno beznačajnim. Dodajem da bi se s obzirom na tok kojim događaji kreću taj zakon mogao veoma lako izigrati a da se poslovi nesmetano dalje odvijaju: jer, pretpostavimo da se, bilo zbog odbacivanja svih predloženih kandidata, bilo iz kojeg drugog razloga, izbor sindika uopće ne obavi, zar ne bi Vijeće na koje neprimjetno prelaze njihove ovlasti, i dalje funkcioniralo i bez njih kao što i sada funkcionira neovisno o njima? Zar ne bismo već i sada smjeli reći da je Malo vijeće, čak i bez sindika, vlada? Prema tome i bez sindika bit će moguće upravljati i državom. Što se tiče novih zakona smatram da oni neće nikada biti dovoljno nužni da Malo vijeće ne bi moglo pomoću starih zakona i njihove zloupotrebe izigrati nove. Onaj koji se stavlja iznad starih zakona može biti i bez novih.

Sve su mjere poduzete kako vaša Generalna vijeća ne bi bila nikada neophodna. Ne samo da je Povremeno vijeće, ustanovljeno ili bolje rečeno

ponovno uspostavljeno¹ 1707. godine, samo jedanput sazvano i to s jednim ciljem da bude ukinuto² nego je paragrafom 5 trećeg člana *Réglementa* odlučeno bez vas i zauvijek o troškovima administracije. Samo sablast jednog neizbježnog rata mogla bi biti još razlogom da se neizostavno sazo-ve Generalno vijeće.

Malo vijeće bi, dakle, moglo potpuno ukinuti Generalna vijeća uz jedi- nu opasnost da izazove po koju predstavku koju ono može lako odbiti ili poneko uzaludno rogoborenje koje može mirno prezreti ne izlažući se ni- kakvoj opasnosti; jer na temelju VII, XXIII, XXIV, XXV i XLIII člana svaka vrst suprotstavljanja u bilo kojem slučaju zabranjena je a sredstva koja nisu predviđena državnim ustrojem ne uzimaju se u obzir i ne mo- gu poslužiti da se njegovi nedostaci uklone.

Malo vijeće to ipak ne čini jer zapravo u biti ga to ne zanima, a privid slobode samo još više omogućuje da se ropstvo strpljivo podnosi. To vas Vijeće na jeftin način zabavlja izborima koji su beznačajni s obzirom na vlast koja iz njih proistječe i s obzirom na izbor kandidata kao što su bez ikakova značenja u odnosu na zakone koji izgledaju važni ali koje Vijeće nastoji učiniti nedjelotvornim time što ih poštuje samo u onoj mjeri u kojoj to njemu odgovara.

Uostalom na tim skupštinama ne može se ništa predložiti, niti se može o bilo čemu raspravljati ili odlučivati. Malo vijeće predsjedava skupština- ma izravno ili posredstvom sindikâ koji samo djeluju u duhu tog tijela. U skupštini ono je također i Magistrat i gospodar nad suverenom. Ne protivi li se razumu da izvršno tijelo ravna zakonodavnim, da mu propisuje pred- mete koje treba poznavati, da mu priječi iznošenje vlastitih stavova, da pro- vodi svoju apsolutnu vlast čak i kad su u pitanju odluke koje imaju za cilj ukidanje zakonodavnog ustrojstva?

Da jedno tako brojno tijelo³ mora imati vlastita pravila i red, to shva- ćam: samo ta pravila i taj red ne smiju biti upereni protiv cilja zbog koje- ga su uspostavljeni.

^j
Ta su povremena Vijeća stara koliko i za- konodavstvo, kao što se to vidi iz po- sljednog člana crkvenog proglaša. U pro- glasu iz 1576, tiskanom 1735, ta su vi- jeća birana svake pete godine; međutim u proglašu iz 1561, tiskanom 1562. ona su birana svake treće godine. Nije razborito tvrditi da su vijeća imala kao jedini za- datak čitanje tog proglaša jer činjenica da su oni u isto vrijeme tiskani svakom je davala mogućnost da ga čita u svako do- ba i kad njemu odgovara, te i nije bilo potrebe da se samo zbog toga saziva Ge- neralno vijeće. Na nesreću velik je napor uložen da se što temeljitije izbrišu svi tragovi starih tradicija koje bi sada izvrsno poslužile da se pomoću njih protumače Edikti.

^k
Taj edikt o abolaciji objasniti ću kasnije.

^l
Generalna vijeća su nekada u Ženevi vrlo

često sazivana i sve što je bilo iole važno iznosilo se pred njih. Godine 1707. sindik Chouet rekao je u jednom slavnom govo- ru da je upravo to često sazivanje Vijeća bilo uzrok slabostima i nevoljama u dr- žavi; uskoro ćemo vidjeti što o tome tre- ba misliti. On također ukazuje i na pre- tjerano povećanje broja članova koje bi danas onemogućilo tako česta sazivanja, tvrdeći da ta skupština nekada nije pre- lazila broj od dvije do tri stotine članova, dok ih danas ima trinaest do četrnaest stotina. I u jednom i u drugom ima dosta pretjerivanja.

Najstarija Generalna vijeća imala su naj- manje pet do šest stotina članova; veo- ma bi bilo teško navesti i jedno jedino Vijeće koje bi se sastojalo od dvije do tri stotine članova. Godine 1420. brojila su sedam stotina dvadeset članova koji su glasali za sva ostala, a malo kasnije pri- mljeno je još dvije stotine građana. Premda je u gradu Ženevi sve više rasla

Prema tome zar je zaista teže među nekoliko stotina prirodno ozbiljnih i hladnih ljudi uspostaviti poredak koji neće nužno uključiti uzajamnu podređenost nego što je to bilo moguće u Ateni za koju nam se kaže da joj se skupština sastojala od više tisuća zanesenih, uzbuđenih i gotovo neobuzdanih građana; teže nego što je to bilo u prijestolnici svijeta¹⁷, gdje je narod izravno sprovodio djelomičnu izvršnu vlast; ili zar je to teže nego što je danas u mletačkom Velikom vijeću koje ima isti broj članova kao i vaše Generalno vijeće? Čuju se pritužbe na nered koji vlada u engleskom parlamentu; pa ipak, u tom tijelu koje se sastoji od preko sedam stotina članova, gdje se raspravljaju tako velike stvari, gdje se ukrštaju toliki interesi, gdje se stvara tolika intriga, gdje se toliki ljudi uzbuđuju, gdje svaki član ima pravo da govori, sve se obavlja, sve se rješava i ta velika monarhija slijedi svoj put; a kod vas, gdje su interesi tako jednostavni, tako jasni, gdje se tako reći radi o poslovima unutar jedne obitelji, plaše vas olujama kao da će sve propasti. Gospodine, nema lakše stvari na svijetu nego uspostaviti red u vašem Generalnom vijeću; dovoljno je to iskreno htjeti za opće dobro, pa će u njemu sve biti slobodno i sve se odvijati mirnije nego danas.

Pretpostavimo da *Réglement* slijedi obrnutu metodu od današnje; da se u njemu umjesto prava Generalnog vijeća odrede prava ostalih vijeća što bi samo po sebi odredilo i njegova; priznajte da biste otkrili kako su jedino Malom vijeću koncentrirane ovlasti neobične za slobodnu i demokratsku državu i to u rukama glavara koje narod nije nikada izabrao i koji na svojim položajima ostaju doživotno.

Ponajprije tu je spoj dviju stvari koje su inače posvuda nespojive: to jest upravljanje državnim poslovima i vrhovna sudska vlast nad dobrima, životom i čašću građana.

Zatim Red koji je zadnji po rangu, a prvi po moći.

trgovina i bogatstvo nije istovremeno mogao rasti i broj stanovnika jer utvrđenja nisu dopuštala da se šire gradske zidline nego su naprotiv uništila njegova predgrada. Uostalom gotovo bez teritorija i prepuštena na milost i nemilost svojih susjeda ona se nije mogla širiti a da ne oslabi. Godine 1404. brojila je trinaest stotina dimova, što je značilo najmanje trinaest tisuća ljudi. Ni danas ih nema više od dvadeset tisuća, što je daleko od omjera 3 prema 14. Od tog broja treba još oduzeti broj onih koji su rođeni u Ženevi (natifs, od roditelja doseljenika, op. prev), stanovnika (habitants), stranaca, to jest broj svih onih koji ne mogu biti članovi Generalnog vijeća; njihov se broj osjetno pojačao u odnosu na broj građana nakon što su u Ženevu pobjegli Francuzi i nakon što se razvila manufaktura. Poneko je Generalno vijeće u naše dane doseglo i broj od četrnaest do petnaest stotina članova; no obično se ona ne približavaju tom broju; ako poneko Vijeće ipak broji trinaest stotina članova, dešava se to u kritičnim prilikama kad svi dobri građani smatraju da gaze na zakletvu ako se ne odazovu i

kad magistrati od svoje strane dovode izvana svoje pristalice da im pomognu pri njihovim manevrima: u XV stoljeću ti su manevri bili nepoznati, pa su i ta sredstva bila nepotrebna. Općenito redovit broj članova kreće se između osam i devet stotina; ponekad ostaje ispod broja iz godine 1420, naročito ako se skup održava ljeti i ako se radi o manje važnim stvarima. Ja sam osobno prisustvovao zasjedanju Generalnog vijeća godine 1754. u kojemu sigurno nije bilo više od sedam stotina članova.

Iz ovih razmatranja proizlazi da je Generalno vijeće, kad se sve uzme u obzir, po broju članova ostalo isto kao i prije dva ili tri stoljeća, ili u najmanju ruku da je razlika vrlo malena. Ipak su nekada u Vijeću svi govorili; pravila i obzirnost koji danas vladaju tada su još bili nepoznati. Ponekad se doduše vikalo, ali je narod bio slobodan, magistrat poštivan, a Vijeće se često sastajalo. Stoga je sindik Chouet krivo optuživao i pogrešno zaključivao.

17
Rim.

Niže Vijeće bez kojega je sve mrtvo u republici; koje samo predlaže, koje prvo donosi odluke i čiji glas čak kad su u pitanju njegovi vlastiti poslovi, jedino daje pravo nadređenim Vijećima da i ona glasaju.

Tijelo koje priznaje vlast drugog tijela, a koje jedino ima pravo nominacije članova u tijelo kojemu je samo podređeno.

Vrhovni sud na čija se rješenja može apelirati; ili obratno niži sudac koji predsjedava sudovima koji su na višem stupnju od njegova, sudac koji nakon što je zasjedao u svojstvu nižega suca u sudu na čija se rješenja daju apelacije ne samo da će zasjedati kao vrhovni sudac u sudu kojemu se podnose apelacije nego će u tom vrhovnom sudu imati za kolege samo one koje je sam izabrao.

Konačno, tu je Red koji jedini ima svoju vlastitu djelatnost, a koji svi- ma drugima dodjeljuje njihovu, koji, podržavajući vlastite odluke, dva puta iznosi svoje mišljenje a tri puta glasa^m.

Apelacija Maloga vijeća Vijeću dvije stotine zaista je prava dječja igra. Ako je ikada nešto bilo politička farsa, onda je to ta apelacija. Stoga je pitanje može li se ta apelacija zaista nazvati apelacijom. Je li to pomilovanje koje se moli od suda ili utok za poništenje presude? Teško je shvatiti što je to. Zar je moguće povjerovati da bi se Malo vijeće dragovoljno odreklo toga prava na žalbu, kao što je i učinilo, da nije dobro znalo da će ona biti bez ikakva uspjeha. Takva velikodušnost ne može se ubrojiti u načela kojih se ono pridržava.

Ako Vijeće dvije stotine i ne potvrđuje uvijek presude Maloga vijeća, to biva samo u pojedinačnim i proturječnim sporovima u kojima je Magistratu sasvim svejedno koja od stranaka gubi ili dobiva parnicu. No je li Vijeće dvije stotine u sporovima koji se vode službeno, za koje je Malo vijeće i samo zainteresirano, ikad ispravilo njegove nepravde, je li ikad zaštitilo progonjenoga, je li se ikad usudilo ne potvrditi sve ono što je učinilo Malo vijeće, je li se ikad časno poslužilo svojim pravom pomilovanja? Ja se s tugom sjećam vremena koja je strašno, ali potrebno spominjati. Jedan građaninⁿ koji je bio žrtvom osvetoljubivosti Malog vijeća uložio je priziv Vijeću dvije stotine; nesretnik se toliko ponizio da je čak molio pomilovanje; svi su znali da je nevin; u njegovu procesu bili su povrijeđeni svi propisi; pomilovanje je bilo odbijeno i čovjek je nevin pogubljen. Fatio je do te mjere osjetio beskorisnost priziva Vijeću dvije stotine da se njime nije ni poslužio.

^m

U državi s republičkim uređenjem, u kojoj se govori francuski, trebalo bi izgraditi poseban službeni jezik. Na primjer odlučivati (**délibérer**), iznositi mišljenje (**opiner**), glasati (**voter**) tri su različite stvari, ali ih Francuzi dovoljno ne razlikuju. **Odlučivati** znači odvagivati razloge za i protiv; **iznositi mišljenje** znači izraziti svoj stav i obrazložiti ga; **glasati** znači dati svoj glas kad je sve prethodno već raspravljeno i ostaje samo da se obavi čin glasanja. Najprije se predmet stavi na razmatranje, zatim se iznosi mišljenje, a na kraju se glasa. Sudovi posvuda imaju približno iste forme, ali kako u monarhijama javnost ne-

ma potrebe da upozna njihov jezik on je dostupan samo odvjetnicima. Zbog slične netočnosti jezika na tom području i gospodin Montesquieu koji ga je tako dobro poznao nije propuštao da kaže **la puissance exécutrice**, ne poštujući tako analogiju, pa je od riječi **exécuteur** koja je imenica načinio pridjev. To je ista pogreška kao da je rekao **le pouvoir législateur**.

¹⁸

Nicolac Lemaître, kao i Pierre Fatio bio je borac za narodna prava; uhapšen zajedno s njim i izručen sudu, mučen i osuđen na smrt vješanjem.

Meni je jasno što su to Vijeća dvije stotine u Zürichu, Bernu, Fribourgu i ostalim aristokratskim državama¹⁹, ali ne bih znao reći što je ono i gdje mu je mjesto u vašem poretku. Je li to viši sud? U tom je slučaju apsurdno da niži sud u njemu zasjeda. Je li to tijelo koje zastupa Suverena? U tom je slučaju na Zastupljenome da imenuje svog Zastupnika. Institucija Vijeća dvije stotine može imati za cilj samo ograničavanje vlasti Malog vijeća. Međutim, ono daje još veću težinu vlasti Malog vijeća. A kad jedno tijelo neprestano djeluje protiv duha vlastite institucije, ono je krivo zasnovano.

Cemu sad nabrajati notorne stvari koje svaki Zenevljanin dobro zna? Vijeće dvije stotine samo po sebi ne predstavlja ništa. Ono je zapravo Malo vijeće u drugom obliku. Jedan jedini put pokušalo je stresti jaram svojih gospodara i djelovati neovisno; i zbog jednog jedinog pokušaja zamalo je propala država. Vijeće dvije stotine ima još privid vlasti samo zahvaljujući Generalnom vijeću. To je sasvim očito u vremenu o kojemu govorim, a to će postati još očitije u budućnosti ukoliko Malo vijeće ostvari svoj cilj. Stoga kad Vijeće dvije stotine u zajednici s Malim vijećem radi na tome da potkopa Generalno vijeće, ono priprema vlastitu propast; a ako misli poći za primjerom bernskog Vijeća dvije stotine, ono se ljuto vara; no u tom tijelu gotovo je uvijek bilo malo pameti, a još manje važnosti, a to i ne može biti drugačije sjetimo li se kako se ono popunjava²⁰.

Sad vidite, gospodine, koliko bi korisnije bilo da su se poblize odredile atribucije tijela koja su podređena suverenom vijeću umjesto da se određuju njegova prava. Da ne idemo dalje, još će vam biti jasnije kako je, zahvaljujući nekim iz cjeline zakona istrgnutim članovima, Malo vijeće postalo vrhovni arbitar zakona, a po tome i sudbine svih pojedinaca. Kad se razmotre prava građana okupljenih u Generalnom vijeću, ništa blistavije od toga: ali pogledajte te iste građane izvan Vijeća, kao pojedince; što su oni, što biva od njih? Robovi samovoljne vlasti, oni su bez ikakve obrane prepušteni na milost i nemilost dvadesetpetorici despota; Atenjani su bar imali trideset. No što ja to govorim o dvadesetpetorici? Dovoljno ih je devet za građanski spor, trinaest za krivični²¹. Kad se sedmorica ili osmorica iz tog broja slože, oni su za vas pravi Decemviri; Decemvire je bar birao narod; naprotiv, vi od tih sudaca nijednog niste birali. I to se onda naziva slobodom.

Prijevod: Vera Frangeš

19

U aristokratskim kantonima Švicarske Veliko vijeće ili Vijeće Dvije stotine igralo je ulogu suverena jer ni jedna od tih država nije imala instituciju koja bi se mogla usporediti sa ženevskim Generalnim vijećem. Razlika koju Rousseau uvodi zasniva se na tim činjenicama.

n

Pod tim podrazumijevam općenito samo duh koji vlada u tijelu kao cjelini; jer ja dobro znam da u Vijeću dvije stotine ima vrlo prosvijetljenih i revnosnih članova; međutim neprestano pod prismotrom Malog vijeća, bespomoćno prepušteni njegovoj volji, nemajući ni od kuda podrške, i potpuno svjesni da bi ih njihova tijela na-

pustila, oni se odriču uzaludnih nastojanja koja bi ih samo stajala ugleda i položaja. Prosta svjetina gunda i likuje; međar čovjek šuti i u sebi tiho jeca. Uostalom, Vijeće dvije stotine nije nikada tako nisko palo kao danas. Nekad je ono uživalo ugled u javnosti i povjerenje građana: oni su mu bez ikakove brige dopustili da preuzme prava Generalnog vijeća koje je odmah Malo vijeće nastojalo posrednim putem prisvojiti. Još jedan dokaz o onome o čemu ću kasnije govoriti, to jest da je ženevsko građanstvo prilično neaktivno i da gotovo uopće nije zainteresirano za državne poslove.

o

Edits civils, tit. I, art. 36.